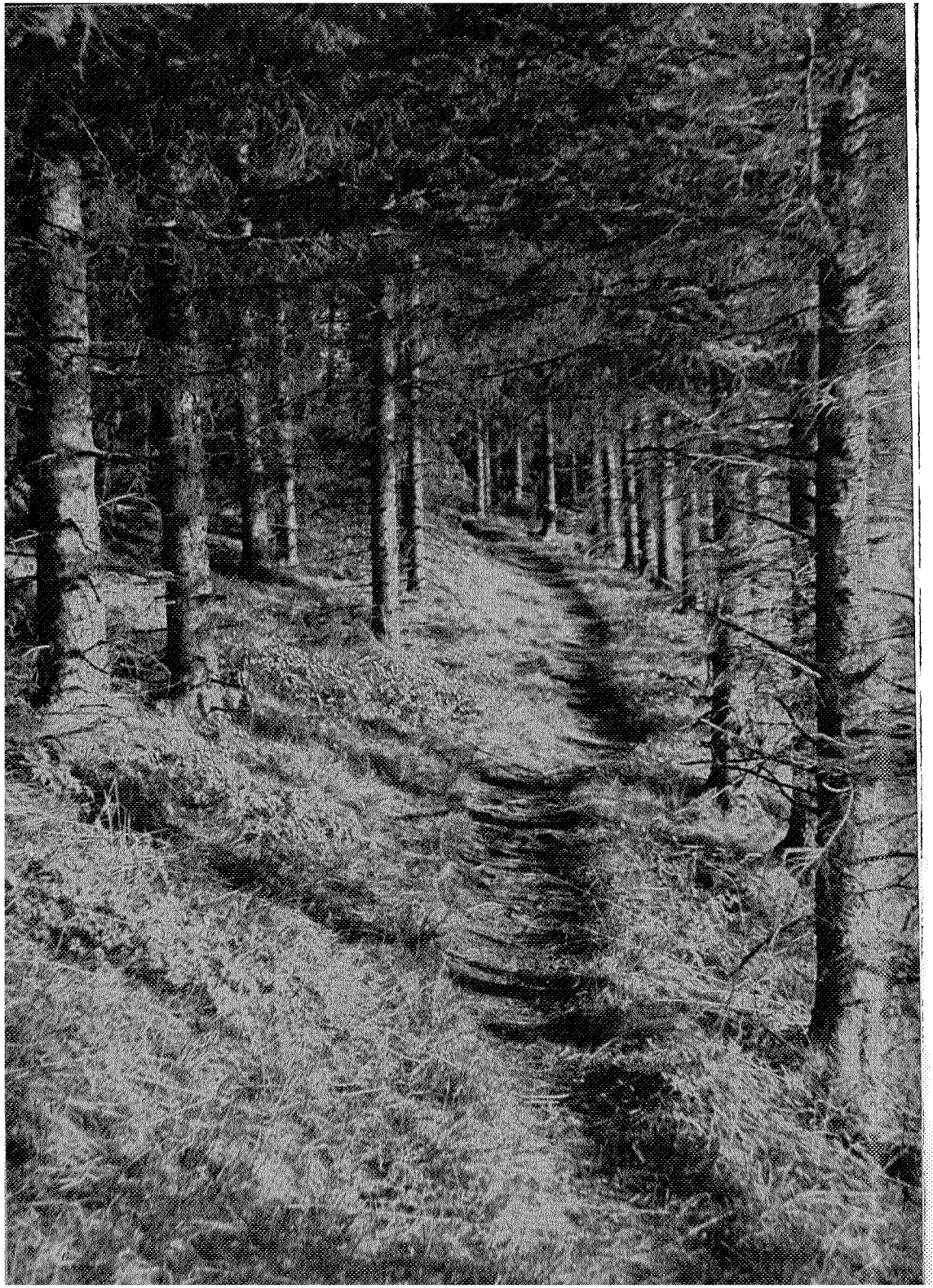

Glimt fra skognaturen

AV EINAR HJORTHOL

Allting har en bakgrunn — en historie — og kjennskapet til denne historie vil gjøre tingene mere verdifulle for oss.

Når vi f.eks. reiser til fremmede land, vil vi gjerne orientere oss om landet før vi reiser dit og ikke som Leif Erikson bare reke avgårde med strømdrag og vind.

Også skogen har sin historie, — både innvandrings- og utviklingshistorie. Går vi en 12—13 000 år tilbake i tiden, var stedet hvor vi nå befinner oss djupt under havflaten og innover i landet lå et tykt lag av snø og is.

Etterhvert som isen trakk seg tilbake, steg landet opp av havet og planter og trær tok det karrige jordsmonnet i besittelse og tok kampen opp med naturkreftene. Røsslyng, lav og dvergbjørk var trulig av de første vekster som klorte seg fast her. Og av de egentlige treslaga var bjørka meget tidlig ute med furua hakk i hel. Det kan være 8—9 000 år siden.

Trærne måtte føre en innbitt kamp mot naturkreftene. Mot bekken som vi husker fra Bjørnsons skildring i Arne da trærne skulle kle fjellet. Like hard var kampen mot snøen, mot vinden og fremfor alt mot frosten. En kamp som forsåvidt også foregår i dag, — særlig opp mot fjellet og ut mot havet.

Mange individer bukket under, men enkelte trær hadde egenskaper som gjorde at de overlevde. Disse egenskaper ble så overført til avkommet og det ble utviklet individer som passet spesielt for det enkelte voksested. På denne måten fikk vi utviklet klimaraser eller provenienser som det heter. I praksis betyr dette at vi ikke kan ta en plante som stammer fra Trondheim og sette den ut

←

Resultatet av skogplanting. Motivet er hentet fra Teisendammen.

oppe i Tydal eller omvendt. Planten fra Trondheim er bl.a. vant med lengre vekstsesong og dette kan føre til at den ikke blir moden i Tydal og fryser ned om vinteren. I praktisk skogbruk fører dette til at vi bruker 8—10 forskjellige provenienser bare av vanlig gran i Sør-Trøndelag fylke. Jeg kan forresten innskyte at det syndes voldsomt mot dette i hagebruket. Man tar planter fra Danmark kanskje, og det er ikke noe rart at mange hageplanter dør ut om vinteren.

Hva vet vi ellers om bjørka? Om oppbyggingen, om dens krav til klima og voksested, om klorofyllet som ved hjelp av sollyset bygger opp organiske stoffer, — en virksomhet som danner grunnlaget for alt levende liv på jorden. Og forplantningen — med han- og hunrakler, hvor da hanraklene sender hundretusener av pollen avgårde for å befrukte frøemnene i hunraklene.

Det påståes at frøemnene ikke bare sorterer ut pollen av fremmede treslag som det også kan finnes en hel mengde av i luften, men de vraker og velger også blant pollenet av samme treslag som de sjøl tilhører. Det er ihvertfall en kjennsgjerning at selvbestøvning søkes unngått — altså at han- og hunblomst fra samme tre befrukter hverandre.

Hva vet vi ellers om bruken av bjørka fram gjennom tidene?

Det er vel det treslag som har betydd mest i vår kultur. Simpelthen alt av bjørka er blitt brukt. Røttene er blitt til kurver, knivskaft, kopper, stammen til redskaper, møbler, brensel m.v., barken til garving av garn og skinn, nevra til taktekking, til kopper og kar, fottøy i nødsfall, kvisten til dyrefôr, sopelimer, vidjespenninger og ellers har jo bjørkekvisten vært et ypperlig og velbrukt middel i barneoppdragelsen. Jeg snakker av egen erfaring.

Bjørka er jo også besunget i litteraturen. Den slanke, lyse, lette grasiøse, — symbolet på styrke og eleganse.

Grana som idag er vårt viktigste treslag er et av de yngste treslaga vi har. Etter at man gjennom den atlantiske og subboreale varmeperiode hadde hatt svært rikelig med tildels varmekrevende lauvtrær, kom grana hit for ca. 3 000 år siden og det finnes fremdeles områder hvor grana ikke har nådd fram på naturlig måte, — bl.a. Vestlandet. Riktignok mener man å ha påvist at det har vokset gran på Vestlandet i interglasial tid, — altså mellom de to siste istider — men foreløpig tar vi bevisføringen med en klype

salt sjøl om det er meget sannsynlig at Norge har vært skogkledt tidligere — også med gran.

Det kan kanskje være grunn til å spørre hvordan vi vet hvor lenge det er siden de forskjellige treslaga kom til landet vårt? Den beste oppslagsboka vår er de gamle myrene som er dannet gjennom tusener av år av planterester som ligger lagvis- ett lag pr. år — som kan telles.

Blomsterstøvet eller pollenet som det også heter — og som strøs ut i slike mengder at det enkelte år kan minne om skogbrann, er veldig bestandig og kan ligge begravd i myra i titusener av år uten å bli ødelagt.

Skogen er en råstoffkilde og en arbeidsplass av stor betydning for vår nasjon. Hvert år blir det avvirket ca. 8 mill. kbm. skogsvirke som gir grunnlag for en betydelig industriell virksomhet. Ca. 12 % av våre valutainntekter eller ca. 2 ¼ milliarder kr. gir skogsproduktene oss hvert år.

Skogsarbeid er et tungt og meget krevende yrke, idet det stadig vekk oppstår nye situasjoner som arbeideren må ta stilling til. Det er også ganske risikobetont og det oppstår ganske mye skader. Det er likevel et ganske fritt arbeide idet man stort sett er sin egen herre og ikke behøver å henge i klokkestrengen. Og dette å kunne brenne en fri manns bål som det heter, har stor verdi for mange.

Man kan ikke lage omelett uten å knuse egg, man kan heller ikke avvirke skog uten at det blir merker etter det. Både av hensyn til driften, og for at en lettere skal kunne få opp ny skog, blir nå mye av avvirkningen konsentrert om større eller mindre flater. Disse flatene har blitt en torn i øyet på mange både naturvern- og friluftsfolk og jeg har derfor lyst til å berøre spørsmålet litt nærmere.

Vi tar sikte på å fornye ca. 1 % eller litt over 1 % av skogarealet hvert år slik at det går bortimot 100 år mellom hver gang vi hogger flate på samme sted.

Vi kan ta Elsterparken som eksempel. Der var det snautt for 100 år siden og man er nå snart nødt til å få opp yngre skog der igjen da de store trærne snart vil dø ut i alle fall.

Dette er jo da et godt bevis på at skogen igrunnen er et svært labilt system og ikke noe statisk som mange synes å tro. Den er i stadig utvikling og hvis vi ikke sørger for stadig fornyelse, vil vi

Fjellskog. (Foto: Arne Falkanger)

Hvitveisen bærer bud om ny sommer. (Foto: Trond Strickert)

få et sykt skogsamfunn som er lite skikket både for produksjon av skogsvirke, for produksjon av vilt. Og med tanke på rekreasjon, vil det ihvertfall periodevis få ugunstige forhold hvis ikke skogen fornyes regelmessig.

Det er mange som hevder at man skal plukkhogge skogen, — ta et tre her og et tre der slik at man har skog stående overalt. En slik hogstform vil redusere produksjonen i skogen. Den vil også redusere utbyttet av driften, — det er klart.

Men vil den på den annen side gi økt utbytte til turgjengeren, eller til bærplukkeren? Jeg stiller meg svært tvilende til en slik påstand. En plukkhogget skog vil nemlig være nokså ensartet og gi små muligheter for utsyn og solslikking. Den vil også gi svært små muligheter for produksjon av bær f.eks.

Sprøyting med hormonpreparater mot uønsket vegetasjon er et annet meget kontroversielt punkt når det gjelder skogbruk-friluftsliv, og la meg med en gang si at det finnes vel ikke en virksomhet i

verden som er blitt mere forvrengt av massemedia enn nettopp sprøyting med den følge at folk er blitt mer eller mindre hysteriske. La meg slå fast at disse sprøytemidlene som vi bruker mot lauvkratt og mot bregner er så og si helt ufarlige og de vil i verste fall bare sette vond smak på syltetøy eller saft om en har plukket bær i et felt som er sprøytet.

Men la meg samtidig innrømme at vi også bruker giftstoffer ved sprøyting i skogen — i kampen mot biller. Denne sprøytingen skjer da på tømmerlunner slik at bærplukkerne ikke skulle behøve å være redde. Dette er giftstoffer som er omtrent av samme styrkegrad som de husmødrene bruker på stueplantene mot lus eller som man bruker på frukttrærne.

Vegbygging er et annet kontroversielt spørsmål og det er mange som forsøker å hindre vegbygging i skogen.

Veger er igrunnen en betingelse for at vi skal kunne drive skogen i dag. Men hva med veger og turgjengeren? Personlig mener jeg at

hvis motivet er å få flest mulig folk ut i marka, blir det sjelden eller aldri for mye veger i et nærområde til en by hvor det ferdes mye folk. Sjøl i høst med stier som søledammer, går trafikken hovedsakelig etter stiene. Dette gjelder Strindamarka hvor jeg er best kjent. Og når enkelte folk ikke vil ha veger, er det grunnet mere på et egoistisk enn på et rasjonelt syn. De vil ha marka for seg sjøl. I den forbindelse har jeg lyst til å referere en uttalelse som falt på et naturvernmøte på Skistua for et-par år siden. Det lød slik: «Nå er vegen gjennom Styggdalen utbedret og det er blitt så mye folk deroppe at marka er helt ødelagt».

Når det gjelder vegbyggingen, har man også der heftet seg i anleggsperioden. Tar man seg imidlertid litt tid til sårene er grodd igjen og vegetasjonen kommer opp, våger jeg å påstå at vegen foruten å være hovedferdselsåre også kanskje er det stedet som gir best grunnlag for naturopplevelse i skogen.

Vi finner ikke roser i skogen, men roser er et symbol for luktesansen, fremfor alt vellukten. Jeg vil bruke dette symbol for å innskjerpe hvor viktig det er å bruke alle sansene og ikke bare ta med synsinntrykkene når vi ferdes ute. Lukt, smak, hørsel og følelse må også engasjeres og det kan også være nyttig å bruke de mange små grå celler vi er utstyrt med.

Skogen er jo så mangfoldig. Foruten trær og planter har den et meget rikt dyreliv. Det finnes også mange studieobjekter i jordbunnen, i fjellgrunnen, i geografien. Her finnes i det hele tatt et meget stort klaviatur å spille på om man bare kan notene — og kan å spille.

Har dere tenkt over hva skogen betyr for klimaet f.eks.? Alle er klar over at skogen virker regulerende på vinden, men jeg er ikke så sikker på at alle vet i hvilken grad skogen virker på temperaturen, ved å jevne ut temperaturen, hindre sterk utstråling, demme opp for kaldluftstrømmer m.v. eller hvordan den virker på snøfall ved å regulere plasseringen av snøen, hindre ras etc. Dette er faktorer som skogbruket har tatt hensyn til i over hundre år, men det er først i de aller siste år at andre grupper i vårt samfunn har oppdaget disse forhold.

Vi har vel vært for dårlige til å meddele våre kunnskaper til andre. Skogen har også en enorm oppgave i å filtrere lufta. I dag spys det ut enorme mengder kullos og kulldioksyd. En vekstkraftig

skog har imidlertid evne til å oppta kullstoffene i lufta og omdanne dem til faste organiske forbindelser gjennom kullsyreassimilasjonen eller fotosyntesen.

Det er ikke bare for moro at danskene har forbud mot oppdyrking av skogsmark.

Det er en vanlig feil hos oss mennesker at vi har så lett for å konsentrere oss om en dimensjon. Vi ser igrunnen bare de store tingene og ikke detaljene. Og det er ofte slik at det nettopp er i detaljene vi finner de store naturopplevelsene. Som denne solduggen f.eks. Den sitter der med sine vakre, men farlige blader. Farlig for fluer og andre insekter som måtte komme for nære. De blir ubønnhørlig fanget og fortært. Planten er med andre ord en kjøtteter.

Vi regner vanligvis ikke med at planter har følelser og kan reagere på samme måte som oss mennesker og andre dyr. Men jeg er ikke så sikker på om det er riktig. Hva er det som skjer når vi berører en Mimosa f. eks. og alle bladene slipper stammen? Og de av oss som har løvetann i plenen — og jeg går ut fra at det er flere enn jeg som har det — vil ha sett hvordan løvetannen huker seg ned når den er blitt kuttet av et-par ganger. Personlig tror jeg vi skal være glade for at planter og trær ikke har evne til å hyle om det skulle gjøre vondt.

Vi kan jo ikke dra til skogs uten å forsøke å få kontakt med fugler og dyr. Hjortedyra — rådyr, hjort og elg er vanskelig å treffe på og vi må oftest nøye oss med å studere spora etter dem, men også det kan være interessant.

Småfuglene er vel imidlertid den gruppe som vekker størst oppmerksomhet og som vi har mest glede av i skogen på grunn av sangen. Denne sangen kan ofte være et ledd i bestrebelsene på å skaffe seg en make — en serenade eller elskovshymne — men den kan også være et varsel til andre fugler om å holde seg vekk. De fleste fuglene har nemlig sitt eget ofte strengt avgrensede område som blir forsvart mot inntrengere.

Økologi er et mye brukt ord i dag — samspillet i naturen —. Og det heter at en ikke skal forstyrre samspillet i naturen. Nå er det mitt inntrykk at samspillet forrykkes uansett hva vi gjør. Det er også der i første rekke spørsmål om hvilken dimensjon vi velger. En svensk forsker hevder at i et gram jord kan det finnes opp til 2 milliarder levende vesener. Om vi altså tar 2 gram jord — til-

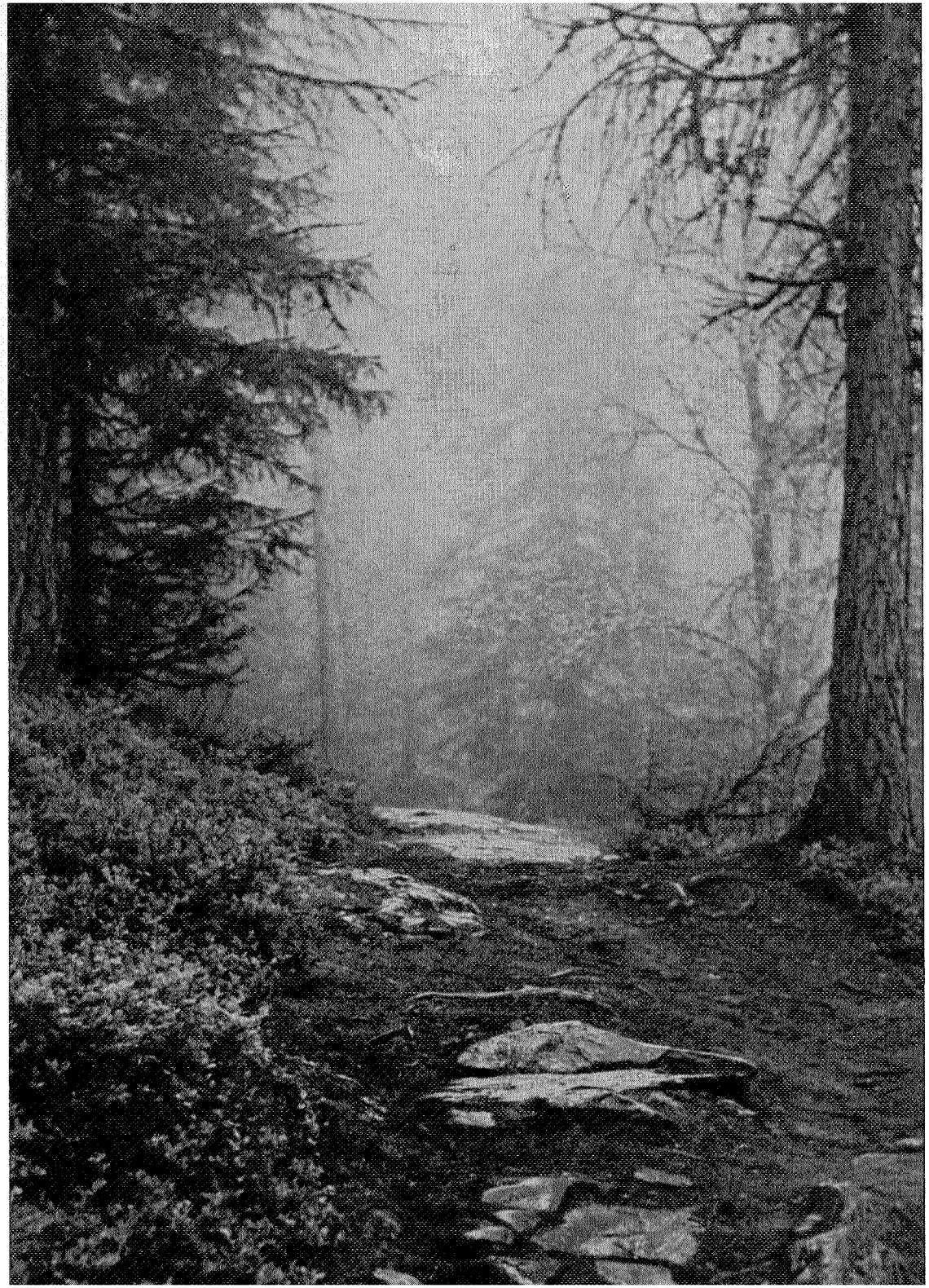

svarende en sukkerbit eller to — kan det altså finnes like mange levende skapninger der som det er mennesker på jorden.

Om et tre ryker overende eller om en smågutt tisser på marken, vil dette føre til radikale endringer for millioner av levende skapninger. Noen vil dø, andre vil blomstre opp. Naturen er med andre ord i stadig forandring. De store dimensjoner kan forandres over år, de små over natten så og si.

Mauren hører til hovedrenovasjonsvesenet i skogen. Ei skikkelig maurtue kan fortære et-par tonn med larver, mus og annen styggedom i løpet av en sommer. Jeg har min private teori om at den store aktiviteten til mauren er der for å bruke opp alle disse kalorier som de legger i seg slik at det ikke bare blir en ny sort forurensning i form av feite maur.

Men mauren holder melkekyr. Den har satt dette i system og bruker bladlus som den melker med forbeina.

Et annet eksempel som viser hva dyra kan: I dag oversvømmes vi av barkbiller i skogen. Vanligvis går de på døde trær, men i nødsfall må de angripe levende trær som da vil forsvare seg med kvaeutflod. Billene mobiliserer imidlertid store troppekonsentrasjoner og tar på den måten livet av trærne. Mobiliseringen skjer ved at en eller annen ledertype sender ut en bestemt lukt som da tilkaller støttetroppene. Når jobben er gjort, eller når det blir for mange biller på et sted, sender de ut en annen lukt slik at billene holder seg unna.

Dette er bare noen spredte eksempler som vi mer eller mindre tilfeldig har fisket opp av det som skjer i naturen. Og det er en kjensgjerning at mange dyr overgår mennesket på mange områder, men de er foreløpig ikke så flinke som oss til å lage redskaper og våpen.

Når vi møter ting som vi ikke kjenner til eller som vi ikke forstår, er vi ofte utrygge og kanskje redde. Noen er kanskje også redde for skogen. Jeg har forresten en liten historie som illustrerer hva det tilvante kan bety: To øyværinger hadde kjøpt seg hustømmer inne i Hemne og de var en dag innover for å hogge dette tømmeret. Mens de var i skogen, blåste det opp til kuling og trærne

←

Det kan være dystert — men også spennende — i skogen når tåka legger seg.

sto og svaiet fram og tilbake, og det kan såmenn hende at det blåste et tre overende også. Ihvertfall ble øyværingene redde og sprang ombord i båten for å seile heim. Det gikk imidlertid ikke bedre enn at de kullseilte ute i Trondheimsfjorden. De kom seg imidlertid opp på hvelvet, og mens de lå der og klorte seg fast i sjøsprøytet sier den ene til den andre: «Å gudskjelov at vi ikke er i skogen i slikt vær».

Dette å ha vokst opp i nær tilknytning til naturen og i kontakt med naturen kan derfor være av avgjørende betydning for vår holdning til naturen senere i livet. Dette å ha hatt et sted — en barndommens grønne dal så og si — hvor man har laget seljefløyter, gnagd sevje av bjørkestammer, bygget barhytter, hoppet høgt i været for fresende ormer, eller kanskje var det bare en frosk, ridd på kyr over flomstore bekker, fisket aure i kulpene. I det hele tatt lekt og levet i naturen. Dette har gjort den til et kjent og kjært oppholdssted hvor en forstår mye av det som hender og hvor en ofte kommer tilbake med glede.

Men mye av dette kan oppleves og læres også i voksen alder. Om enkelte ting er skremmende, så har vi da også mye forlokkende som frister eller burde friste ute i skognaturen.

Og vi har jo fremfor alt bær av forskjellig slag som gir grunnlag for interessante turer — og matauk.

Det er jo ikke bare de materielle ting i skogen som teller. Vi har jo også noe som heter stemning som kan være avgjørende for våre opplevelser der. Våre forfedre var igrunnen mye bedre utstyrt med fantasi enn vi er. Vi er blitt alt for realistiske. De kunne møte både nisser og troll. Og det er en kjensgjerning at huldra har lokket mang en ensom skogskar i fordervelsen. Ja kanskje til velsignelse også for den saks skyld, men det er jo ikke alt som spørs.

Et godt bilde kan skape stemning hos oss, men det blir allikevel aldri det samme som virkeligheten. Om dere nå skulle bli invitert med på skogtur, så følg ikke eksemplet til den amerikanske damen som reiste med hurtigruten til Nordkapp for å se på midnattsola. Da sola endelig viste seg ei natt og damen ble vekket, rullet hun seg bare over på siden og sa: «Jeg behøver ikke å stå opp, for min mann er oppe og fotograferer».

Til slutt en liten pekefinger med på skogturen. Skogforvalter og forfatter Håkon Lie har sagt det slik:

Husk når du går i skogen inn
Bryt ikke gjerde, lukk igjen grind
Tenn ikke ild i tørrvær og vind

Bryt ikke kvister, skjær ikke bark
Sleng ikke avfall i skog og mark
Skad ikke såflekker, planter og bar
og fugler og reder i busker og snar

Bryt ikke villmarkens ro og fred
rydd og slukk på ditt hvilested
Ferdes i skogen med våkent sinn
Husk at dens fred og skjønnhet er din.

Odd Sagør i Trondheim Turterreng.
Kontakten med skog, fjell og sjø gir styrke til å kunne møte hverdagens krav.

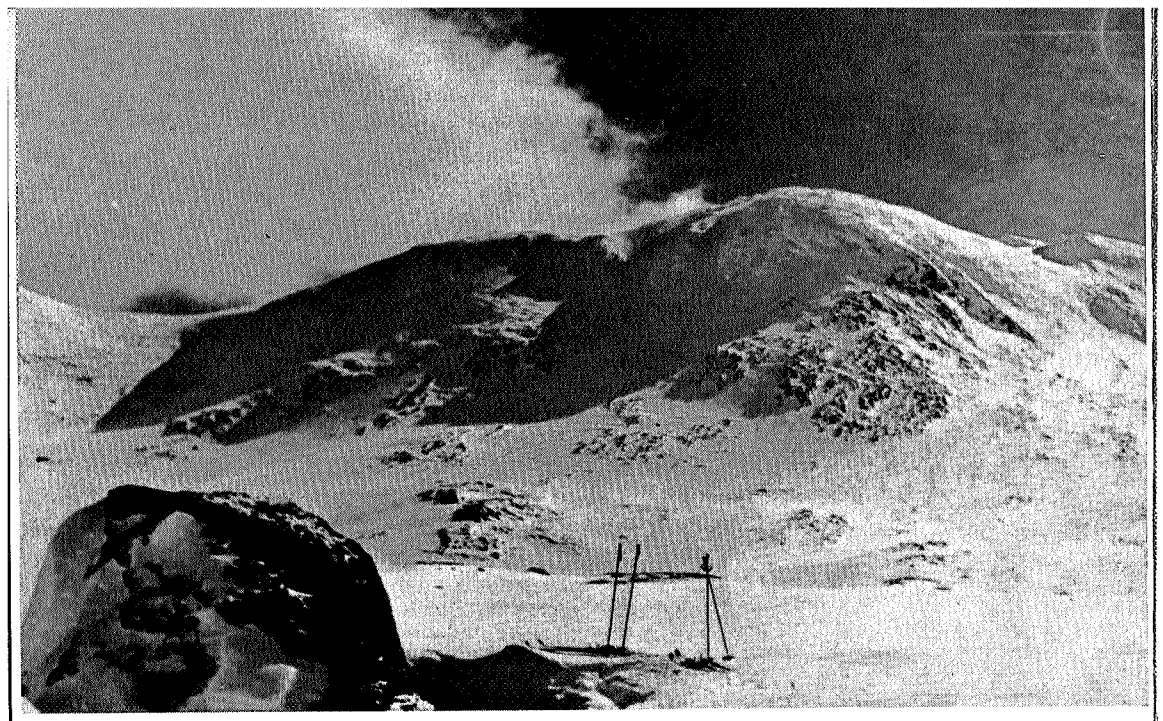

Oppunder Skarven. (Foto: Arne Falkanger)

Peder W. Cappelen: Alene med vidda.

Best å komme rekende langsetter hallene, på ettermiddagen en slik leende solskinnsdag. Bøye seg mot en olle her og en ile der, slentre i lyngen og halvhøy vier, ned til et vann der du tror at det kanskje er fisk. Møte et stille tjern som er ingens, ripe i flaten med snøret, fluefiskerens runer som utviskes i samme øyeblikk som de ristes. Vandre videre utover flåene, over myrer som bare du kjenner, vestover mot elver og vann som er svarte av lav sol. — Vandre kanskje bare for å se igjen noe, en foss hvor lys og vann knuses mot fjellet, en dunkel sten dypt nede i en kulp, en åsrygg som et svart møne over Norge. Trekk i terrenget som eter seg inn i bevisstheten, og som man alltid må vende tilbake til. Oppleve gleden av gjensyn som lar en føle at en hører til i en trakt, den blir mer enn en vakker utsikt og på samme måte som synet av en tent stjerne, et vindu lar oss gjenoppleve julen, åpner gjensynet med et landskap for strømmen av minner. Slik blir fjellenes linjer, vårens lys og farver — en vei tilbake til oss selv.

Oppdal

AV MAGNE NILSSEN

Oppdalsbygda er kjent blant folk flest som ei fjellbygd, og dette må vel sies å være aldeles rett når en tar for seg kartet og studerer det som er innenfor Oppdal kommunes grenser. Jeg tror det er få kommuner som er så rik på fjell som denne bygda, også rik på uberørt fjell, jomfruelig natur. Variasjonen i fjellandskapet er også umåtelig stor, en kan finne nærmest alpeformasjoner i vest, med fine, flate fjellstrekninger mellom toppene, med en noe sparsom, men sjelden vegetasjon. På østsiden av Drivdalen har en et helt annet terreng. Formasjonene er mere runde, rolige og med en langt rikere og fyldigere vegetasjon. For de som vil gå i fjellet finnes det trakter for en hver smak, det er bare å velge og vrake.

Årsaken til den markerte forskjellen mellom vestfjell og østfjell finner en i de geologiske forhold. I vest er det gamle, harde bergarealer, mest gneis, disse gir en mager forvitringsjord og dermed en sparsommere vegetasjon og det blir tilført mindre næring til fiskevatna. I øst består berggrunnen av varme kambrosiluriske bergarter, mest leirskifer, som forvitrer lettere og danner grobunn for en frodig vegetasjon.

Det som har skapt de ulike formasjonene er først og fremst isen. Under siste istid hadde breen større fart i vest enn i øst, dessuten var isen tynnere i vest. Dette førte til at toppene stakk tidligere opp av breen og det ble dannet djupe daler og egger. Gjevilvasskammene har nok vært nunatakker under siste istid. Noe som de sjeldne botaniske forekomstene særlig på midtre Gjevilvasskam, har vært et bevis på.

I øst var isen tjukkere, den rundet av formene og i slutten av istiden var Orkelsjøtraktene et dødisområde. Det vil si at breen lå nesten i ro og smeltet rett ned. Derfor finnes det også mengder av løsmateriale, sand og grus som gir terrenget et morsomt og interes-